

Pierre Francastel: *Malířství a společnost. Výtvarný prostor od renesance ke kubismu*. 162 s.

Jean Starobinski: *Symboly rozumu*.

***Proměny umění a revoluce*.** 157 s.

Brno, Barrister and Principal (edice: Dějiny a teorie umění) 2003.

Jakýmsi zvláštním řízením osudu a nepochybně díky intelektuální obratnosti několika nadšenců, jejich „politickému“ umu a schopnosti manévrovat mezi duchovně vpravdě nevyvolenými, vycházela v 80. letech, tedy v době hlubokého normalizačního „bezčasí“, v nakladatelství Odeon skvělá, bezprecedentně vynikajícím způsobem koncipovaná, tematicky vyvážená atd. atd. uměnovědná řada Ars. Zásahu o ni měli mj. například Rostislav Švácha, Jan Royt, Petr Wittlich aj. Vyšly v ní texty Gombrichovy, Stenzelovy, Ingardenovy aj., a také několik textů ruských – ale jakých! Bachtin, Lichačov, Vygotskij, Lotman... V neposlední řadě nutno z této edice připomenout naprosto zásadní knihu Pierra Francastela *Figura a místo* (česky 1984), která spolu s jinými jeho pracemi (zejména *Umění a technika*, francouzsky 1956 a *Studie ze sociologie umění: Malířská tvorba a společnost*, 1970) tvoří fundament *sociologie výtvarného umění* v jeho novodobé podobě. Francastel totiž úspěšně, protože vědomě, překonal nástrahy tradičního vulgárního sociologismu a hledal vztah „umění – společnost“ v analýze uměleckého díla samého; nevnašel tedy „společnost“ do artefaktu, ani ji tam uměle nehledal. Francastel ukázal právě v knize, kterou letos český čtenář dostává do rukou se zpožděním více než půlstoletým (ale konec konců – čas opravdovým klasikům neubližuje), jak lze nově, fundovaně a nespekulativně budovat sociologii umění, zejména ovšem malířství. V knize, která mu zjedнала světový ohlas, formuluje hypotézu, že perspektiva a zobrazování prostoru jsou projevy *specifického stavu civilizace* a tuto hypotézu dokládá na rozboru pohybu zobrazování prostoru „od renesance ke kubismu“. Mimořádnou životnost Francastelova textu lze snad doložit as-

poň jednou citací, o níž téměř těžko uvěřit, že spatřila světlo světa v roce 1951: „Často se prohlašovalo, že cílem všech nezávislých malířů konce 19. století bylo vyvrátit renesanci. Domnívám se, že by nebylo nezajímavé zkoumat, proč v určité chvíli přestal renesanční výtvarný prostor uspokojovat záměry malířů. Nemůžeme vycházet z toho, že by výtvarný prostor renesance spočíval ve zvládnutí zobrazovacího systému, který by odpovídal neměnnému stavu lidské zkušenosti. Rovněž by nebylo správné se domnívat, že poznatky quattrocenta jsou založeny na záměrném přiblížení zobrazovacího způsobu přírodě. Vynálezci perspektivního zobrazování prostoru jsou tvůrci iluze, a nikoliv bystří imitátoři reality“ (s. 71). Žel, sociální konstruktivisté o sociologii výtvarného umění zřejmě mnoho nevěděli, protože leckterou okliku by si byli bývali mohli ušetřit.

Druhá kniha ze záslužné nové edice pochází z pera Jeana Starobinského, autora (narozen 1920), který působil na univerzitě v Ženevě, kde ovšem původně vystudoval medicínu a dějiny literatury (i taková kombinace je, jak patrně, možná), a vydal řadu prací z dějin Francie 18. století. Tyto texty bývají pokládány za zakladatelské nebo převratné, jeden z nich je pak věnován „proměnám umění za revoluce“, rozuměj francouzské z konce 18. století. Samozřejmě je inspirující: revoluce si vytváří „své umění“, ale s jistým fázovým zpožděním. Je totiž produktem – stejně jako revoluce sama – dřívějších myšlenek a dřívějšího klimatu, takže „konfrontace stylu revoluční události a stylu uměleckých děl vzniklých ve stejné době se stává legitimní, ba dokonce nezbytnou“ (s. 6). V knize je mimo jiné samozřejmě věnována přiměřená pozornost „malíři revoluce“, neoklasicistnímu Jacquesi-Louisi Davidovi, jehož *Přísaha v Míčovně* se stala emblematickým obrazem té doby. Co chybí – spíš čtenáři než struktura textu – jsou podivuhodné osudy Davidovy, který stejně věrně svým štetcem (a svými aranžmá velkých lidových slavností, například slavnosti Nejvyšší Bytosti – mimochodem, zajímavě o té události psal v 90. letech